

Емпіричні дослідження підтверджують загальне враження, що пов'язана зі злочинами діяльність не завжди складає велику частину роботи поліції, як іноді передбачалося. Патрулювання продовжує залишатися головною діяльністю поліції, що складає 60% ресурсів поліції. Висловлюючись найбільш загальними фразами, можна сказати, що населення хоче, щоб поліція реагувала належним чином. Зокрема, населення хоче, щоб поліція реагувала на невідкладні ситуації швидко. Населення хоче, щоб поліцейські поводитися чемно і відповідально. Їм би хотілося, щоб злочини розслідувалися з усією серйозністю. Проте більше усього їм би хотілося більшої видимої присутності поліцейських патрулів на вулицях. Більш того, якщо громадськості запропонувати вибір між «рішенням проблем громади» і «боротьбою зі злочинністю», то вона віддасть перевагу першому і поліції залишається тільки адаптуватися до даного вибору.

Список літератури: 1. Home Office (1993), *Police Reform: A police Service for the Twenty-First Century*, Cm 2281, London: HMSO. 2. Hough, M. (1985), «Organisation and resource management in the uniformed police», in: Heal, K., Tarling, R., and Burrows, J. (eds.), *Policing Today*, London: HMSO. 3. Comrie, M.D., and Kings, E.J. (1974), «Urban Workloads», *Police Research Bulletin* 23, 32-38. 4. Skogan, W. (1990), *The Police and public in England and Wales: A British Crime Survey Report*, Home Office Research Study No. 117, London: HMSO. 5. Bittner, E. (1974), «Florence Nightingale in pursuit of Willie Sutton: A theory of the police», in: Jacob H. (ed.), *The Potential for Reform of Criminal Justice*, Beverly Hills: Sage. 6. Audit Commission (1996), *Streetwise: Effective police patrol*, London: Audit Commission. 7. Bayley, D. (1994), *Police for the Future*, New York: Oxford University Press. 8. Smith D.J. (1983) *Police and people London III: A survey of police officers*, London: Policy Studies Institute. 9. Waddington, P.A.J. (1994), *Calling the Police*, Aldershot: Gower. 10. Skogan W. (1996), «Public opinion and the police», in: Saulsbury, W., Mott, J., and Newburn, T.(eds.), *Themes in Contemporary Policing*, London: Police Foundation/Policy Studies Institute.

Надійшла до редколегії 13.02.02

В.В. Мальцев

ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ Й ОЦІНКИ КРИМІНАЛЬНОЇ СИТУАЦІЇ ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ

За даними міжнародної статистики, тільки за другу половину двадцятого сторіччя середня тривалість життя на землі зросла на 20 років.

До 2005р. з 8,5 мільярда населення планети понад 1 мільярд чоловік переступить 60-літню межу. До 2050р. число людей, що переступили 65-літню межу, у багатьох розвинутих країнах збільшиться більш ніж у 2 рази.

Причому слід зазначити, що вікову групу, яка росте найбільш швидко, у країнах Європи складають люди старечого віку, яким за 80. Як вважають демографи, до початку XXI сторіччя їхня кількість збільшиться вдвічі, а загальний приріст населення за цей період складе менше 30%. Через три десятиліття третина населення у розвинутих країнах буде старше 60 років, а весь світ досягне цієї пропорції до 2150р. Отже, сучасна демографічна ситуація в усьому світі характеризується таким процесом як глобальне постаріння населення. Викликана вона, насамперед, зниженням рівня народжуваності і, меншою мірою, збільшенням тривалості життя. З цим процесом пов'язані майбутні зміни у всіх сферах громадського життя. 1999 рік був оголошений ООН Міжнародним

роком людей похилого віку, що призвело до підвищення інтересу до проблем старіння: медичних, соціальних, економічних, психологічних і т.д.

Відповідно до статистичних даних у 2000р. на Україні постійно мешкало 11,6 млн чоловік старше працездатного віку, що складає 23,4%, тобто майже чверть усього населення України [1, с.22].

Дані статистики свідчать про те, що в Харківській області відповідно до статистичних даних на 1999р. нараховується 706790 людей похилого віку (жінок 55 років і чоловіків старше 60 років). Частка людей похилого віку у віковій структурі населення Харківської області складає 24% [2, с.250].

Незважаючи на значне місце, що займає ця вікова група в соціально-демографічній структурі українського суспільства, соціальні проблеми людей похилого віку, їхній соціальний статус, місце в сучасному суспільстві, у соціальній структурі в різноманітних соціальних системах, спільностях, у власній сім'ї, взаємовідносини з іншими віковими групами – усе це ще не стало предметом спеціальних соціологічних досліджень [3].

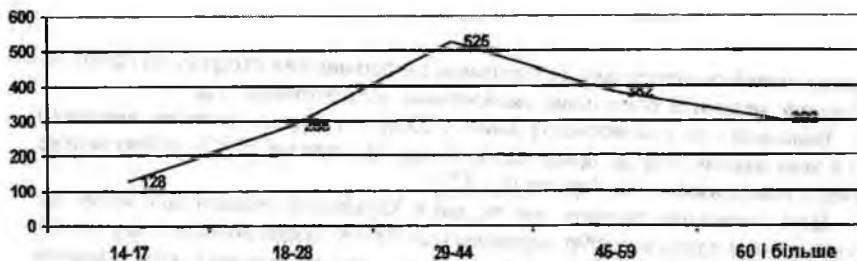
У даній сфері соціологічного знання нас, у першу чергу, цікавлять особливості оцінки стану злочинності людьми похилого віку. Це обумовлено «вагомістю» суспільної думки цієї вікової групи. Суспільна думка, що склалася у даній віковій групі з приводу кримінальної ситуації, може впливати і на думку іншої частини суспільства.

Дані, що використовуються у цій статті, отримані під час дослідження на тему «Порозуміння, співробітництво правоохоронних органів і населення», яке проведено в Харківській області в 2000р. соціально-психологічним факультетом Національного університету внутрішніх справ України і науково-дослідною лабораторією соціальної і психологічної роботи в ОВС разом з Британською радою.

Серед великої кількості даних, отриманих у ході даного дослідження, особливий інтерес для нас має інформація з таких питань:

- відмінності у сприйнятті людьми похилого віку кримінальної ситуації у порівнянні з іншими віковими групами;
- емоції, що викликаються в людей похилого віку, злочинністю в районі їхнього проживання;
- заходи захисту від злочинних зазіхань, що застосовуються людьми похилого віку.

Дані, отримані в ході опитування, у якому респонденти повідомляли про випадки, коли вони ставали жертвами різноманітних злочинів, свідчать про те, що найбільша кількість жертв злочинних зазіхань припадає на вікову групу (29 – 44 років) (див.: рис. 1). Найбільш низька кількість жертв припадає на наймолодшу вікову групу респондентів (14-18 років). Потім відбувається ріст, а після піку у віковій групі 28 – 44 йде спад, який, проте, не знижується до свого початкового рівня.

Рис. 1. Розподіл кількості випадків злочинних зазіхань за віковими групами респондентів.

На питання «Як Ви в цілому оцінюєте рівень злочинності у Вашому районі?» був отриманий такий розподіл відповідей (див. табл. 1).

Таблиця 1

Оцінка респондентами рівня злочинності в районі проживання залежно від віку (у %)

	14 – 17 років	18 – 28 років	29 – 44 років	45 – 59 років	60 і більш років
Низький рівень	48,6	41,3	33,5	32,3	31,5
Середній рівень	44,5	47,3	53,5	48,5	49,9
Високий рівень	6,8	11,4	13,1	19,2	18,6

Для порівняння відносних показників оцінки рівня злочинності в районі проживання візьмемо низький рівень злочинності за 1, середній – за 2, високий – за 3. При перерахунку отримані наступні індекси оцінки рівня злочинності (див. табл. 2). Чим більше індекс оцінки рівня злочинності, тим вище рівень злочинності в районі проживання, відповідно до оцінки даної вікової групи.

Таблиця 2

Індекс оцінки рівня злочинності респондентами в районі проживання залежно від віку

	14 – 17 років	18 – 28 років	29 – 44 років	45 – 59 років	60 і більш років
Індекс	1,58	1,719	1,798	1,869	1,871

Слід зазначити великий розкид в оцінках рівня злочинності різноманітними віковими групами, що мешкають в одному районі. Люди похилого віку оцінюють рівень злочинності в районі свого проживання більш високо, чим інші вікові групи. Відповідно, люди похилого віку відчувають більш негативні емоції, чим представники інших вікових груп (див. табл. 3).

Таблиця 3

Емоції, що викликаються респондентами станом злочинності в районі залежно від віку (у %)

	14 – 17 років	18 – 28 років	29 – 44 років	45 – 59 років	60 і більш років
Ніяких особливих почуттів	44,1	43,0	25,4	23,7	23,2
Легку стурбованість	37,9	32,1	34,1	31,8	31,0
Помітну стурбованість	6,9	10,9	17,0	20,4	20,1
Серйозну тривогу	6,2	9,7	17,5	17,6	14,1
Страх	4,8	4,3	6,0	6,5	11,6
Ісцз	1,894	2,002	2,446	2,514	2,602

Індекс емоцій, що викликаються станом злочинності в районі проживання (Ісцз), розрахований таким же засобом, як і індекс оцінки рівня злочинності і виявив таку тенденцію. Тільки 23,2 % людей похилого віку не відчувають ніякої тривоги з приводу стану злочинності в районі свого проживання, тоді як в інших вікових групах даний показник досягає 44,1 % у віковій групі від 14 до 18 років і 43 % у віковій групі від 18 до 28 років. 11,6 % респондентів у віці від 60 і більш років відчувають страх із приводу злочинності в районі проживання, тоді як в інших вікових групах даний показник досягає максимального значення в 6,5 % у групі респондентів у віці від 45 до 59 років.

Ми вважаємо, що виявлена тенденція є наслідком зниження рівня адаптації людей похилого віку до нових умов життя (так звана криза виходу на пенсію). У принципі ця криза характерна для людей похилого віку всіх країн, але в Україні він ускладнений ще і глибокою системною перебудовою всього життєвого укладу суспільства. Це призводить до того, що життєвий досвід, що накопичується в людині з моменту її народження до моменту виходу на пенсію, стає мало придатний у соціальних умовах, що формуються зараз.

Зменшення можливості вести активний спосіб життя, залежність від державної системи соціального забезпечення або допомоги рідних і близьких, звуження кола і частоти соціальних контактів призводить до того, що люди похилого віку почувають себе більш безпомічними перед небезпекою, що загрожує з боку злочинця. На це впливає ще і той аспект проблеми, що людям

похилого віку набагато сутужніше відшкодувати збиток, нанесений злочином, чим людям працездатного віку, або дітям, які знаходяться під опікою батьків. До того ж відсутність повного обсягу інформації про реальну ситуацію, що склалася в сфері злочинності, орієнтація на чутки призводить до збільшення рівня небезпеки злочинності у свідомості людей похилого віку.

Логічно було б припустити, що на таку значну загрозу, що виходить від злочинності, люди похилого віку будуть застосовувати більш значні й активні заходи захисту чим інші вікові групи. Проте аналіз даних, отриманих у ході дослідження, показує, що люди похилого віку віддають перевагу пасивним заходам безпеки. Головне місце у запобіжних заходах займає такий спосіб захисту, як зниження до мінімуму виходів із житлового помешкання. Його обрали 68,1 % людей похилого віку (див. табл.4).

Таблиця 4

Заходи запобігання респондентів від злочинних зазіхань, залежно від віку (у %)

	14-17 років	18-28 років	29-44 років	45-59 років	60 і більш
Свого поведінку практично не змінюють	51,4	59,2	43,1	33,6	24
Намагаються без особкої необхідності не виходити з будинку	9,9	19,3	38,1	48,4	68,1
Намагаються, щоб на вулиці хтось супроводжував	25,4	16,8	14,4	10,8	6,7
На вулиці обережні, намагаються до себе не привертати до себе зайвої уваги	15,5	7,8	15,8	13,6	9,8
Носять з собою засоби самозахисту, беруть з собою собаку	2,8	2,8	2,6	3,3	1
Застосовують інші заходи безпеки	2,8	1,8	1,3	0,5	0,2
Важко відповісти	3,5	2	2,6	3,8	4,2

Даний засіб призводить до того, що зводить до мінімуму можливість стати жертвою злочину на вулиці і потребує мінімум зусиль для людей похилого віку. Але цей же засіб також призводить і до посилення соціальної ізоляції людей похилого віку, обмежує соціальні контакти тільки близькими людьми, що мешкають з літньою людиною в одному будинку або квартирі, або найближчими сусідами. Це аж ніяк не сприяє формуванню активного, повноцінного способу життя в даній віковій категорії нашого населення.

Незважаючи на те, що злочинність викликає в людей похилого віку найбільш високий рівень негативних емоцій, чим в інших вікових груп, заходи для захисту свого майна застосовують лише 51 % респондентів, що набагато нижче чим в інших вікових групах (див. табл. 5).

Таблиця 5

Заходи щодо охорони свого майна від злочинних посягань, що вживаються респондентами залежно від віку (у %)

	14-17 років	18-28 років	29-44 років	45-59 років	60 і більше років
Ніяких спеціальних заходів	37,1	36,1	36,6	40,8	49
Охоронна сигналізація в житло	0,7	3	2,4	2,8	1,1
Спеціальна система сигналізації в автомобілі	5,6	3,5	4,6	2,3	0,8
Собака	42,7	39,1	32,4	32,6	22,8
Поліцейські замки/ запори	19,6	17	18	15	9,4
Броньовані двері	4,2	6,3	7,2	4,7	2,1
Подвійні або «поцелені» двері	5,6	8,8	7,7	9,1	7,5
Оплата охоронця (вахтера)	2,8	5,5	5	5,6	4,6
Графи на вікнах	2,8	3,5	2,9	2,1	0,6
Страховання майна, у т.ч. машини	2,8	2,3	2,2	3	1,1
Намагаюся не залишати без нагляду майно, квартиру, машину	16,1	13,3	17,7	16,2	16,5
Маю домовленість із сусідами, щоб доглядати за будинком	5,6	11	12,9	14,5	14
Інші заходи	0	0,8	0,4	0,9	0,4

Найбільш популярними заходами захисту в людей похилого віку є наявність собаки, нагляд за своєю квартирою, машиною, будинком і домовленість із сусідами про спільний нагляд за своїм майном, тобто ті заходи, які потребують найменших матеріальних і фінансових витрат. Пов'язано це з більш низьким рівнем прибутків, чим в інших вікових груп населення.

Висновки:

1. Незважаючи на те, що найчастіше жертвами злочинних замахів стають люди у віці 29-44 року, люди похилого віку більш високо оцінюють рівень злочинності в районі свого проживання, чим інші вікові групи.

2. Злочинність у районі проживання викликає більш негативні емоції у людей похилого віку, чим в інших вікових груп.

3. Причинами більш високого почуття небезпеки, вихідного від злочинності, в людей похилого віку в порівнянні з іншими віковими групами викликана більш низьким рівнем адаптованості до сучасних соціальних умов життя суспільства.

4. Запобіжними заходами люди похилого віку в основному обирають такі, що потребують мінімальних матеріальних і фізичних витрат.

Список літератури: 1. Україна в цифрах у 2000 році. Короткий статистичний довідник. К., 2001. 2. Харківська область у 1999 році (статистичний щорічник). Харків, 1999. 3. Альперович В.Д. Соціогеронтологічне теорії // Актуальні проблеми історії, теорії і психології соціальної роботи. Вып.1 // Сборник статей под ред. проф. П.Я. Цигнєлова. Новочеркасск: Ростов в/Д., 1998.

Надійшла до редакції 23.03.02